

Fatma Aliye'nin *Udî* ve Anne Brontë'un *Şatodaki Kadın* Romanlarında Uygun Eş Seçimi

Ramazan GÜLENDAM*
Zübeyde BİLDİRİCİ**

ÖZET

Fatma Aliye'nin *Udî* ve Anne Brontë'un *Şatodaki Kadın* adlı romanları, erken feminist incelemeleri açısından önemli metinlerdir. Her iki roman da; evlilik istismarı, kadın suskunluğu, kadınların toplumdan dışlanmaları ve derin bir yalnızlığa terk edilmeleri üzerine yoğunlaşır. Bu yoğunlaşmada yazarların asıl amacı ise, özellikle genç kızlara eş seçiminde dikkatli olmaları için tavsiyelerde bulunmaktır. Yazarlar, evlilikle ilgili düşüncelerini ve bu kurumdaki bozulmaları, özellikle roman başkişileri üzerinden verir. Biz çalışmamızda, bu bağlamda, romanlardaki uygun eş seçimi konusunu inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Udî, Şatodaki Kadın, Feminist Eleştiri, Cinsiyet İlişkileri, Evlilik*

The Choice of Right Marriage Partner in *Udî* (The Lute Player) By Fatma Aliye and *The Tenant of Wildfell Hall* (Şatodaki Kadın) By Anne Brontë

ABSTRACT

Fatma Aliye's novel *Udî* (The Lute Player) and *The Tenant of Wildfell Hall* (Şatodaki Kadın) by Anne Brontë are both pivotal works in early feminist studies. Both novels concentrate upon marital abuse, exclusion of women from society through silence and women's exposure to deep loneliness and heartbreak. The main aim of the novelists is to give advice to teenagers especially concerning their choice of marriage partner. The novelists present their thoughts concerning corruption of marriage in plain language through fictitious characters. In this study we analyze good marriage partner choices in the novels.

Key Words: *Udî, The Tenant of Wildfell Hall, Feminist Criticism, Gender Relations, Marriage*

Türk Edebiyatı'nın ilk kadın romancısı Fatma Aliye'nin (1862-1936) *Udî'* ve İngiliz Edebiyatı'nın önde gelen kadın romancılarından Anne Brontë'un (1820-1849) *Şatodaki Kadın*² romanlarında, iki bireyin evlenmeden önce eş seçiminde dikkatli davranması önerilirken bunun hayati bir öneme sahip olduğuna vurgu yapılır. Ataerkil gelenek içerisinde daha ziyade "pasif-nesne" konumunda bulunmasından dolayı özellikle genç bir kızın bu konuda çok daha dikkatli olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bu anlamda her iki roman, âdeta evlenecek olan genç kızları bu konuda uyarmak için yazılmıştır.

* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, rgulendam@hotmail.com

** International Burch University, Oriental Philology, Saraybosna, Bosna-Hersek, Doktora öğrencisi zbevedesin@hotmail.com

¹ Fatma Aliye, *Udî*, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1315.

² Anne Brontë, *Şatodaki Kadın*, (Çev.: Gönül Suveren), Güven Yayınevi, İstanbul, 1968.

Fatma Aliye ve Anne Brontë, sanki romanlarını özellikle genç kızları evlenirken acele ve ihtiyatsız bir şekilde karar vermemeleri konusunda uyarmak ya da kadın kahramanı vasıtasıyla düşüncesiz bir kızı aşktan korumak için yazmışlardır. Kitapta öne sürülen ahlâkî ders, içkinin ya da edepsizliğin kötülüklerini göstermek değil; aslında genç kadınların, en temel tutkularını dahi kontrol edemeyen adamlardan uzak durmalarını sağlamaktır.

Aile, ahlâk, din gibi olgular; toplumun ana yapısını oluşturan, bireyi topluma, toplumu bireye bağlayan, insanlığın fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan devamı için gerekli yapılarıdır. Bireyin toplum için mücadele etmesini sağlayan da, bu olgulardır. Kadın, toplumun kendisine biçtiği rol ve belki de yaratılışı itibarıyla, toplumun en küçük yapısını oluşturan aile kurumuna erkekten daha çok bağlıdır. Kadın, toplumsal değerlerin içinde ve bu değerlere daha çok sahip çıkması gereken, hatta bu değerleri simgeleştiren bir varlık olarak algılanır. Ahlâk, toplumun iyiyi ve güzeli ayırt ettiği, iyilik ve güzellik adına birtakım davranışlarda bulunduğu alan olarak “namus” ve “şeref” gibi kavramları da içinde barındırarak kadında gerçek anlamını bulan bir olgudur. Şeref, namus ve iyilik her insanda bulunması gereken hasletlerdir; ancak, bunların kadında “daha çok bulunması” gerektiği düşünülür. Din, ahlâkın içerdiği hükümleri kutsallık derecesine çıkarır ve toplumun genelinde, kutsal olan karşısında kadının durumunun erkeğinkinden daha hassas olduğu yönünde bir algı söz konusudur.³

Aşk ilişkileri ve evlilik meselesi, insan hayatının temel meselelerinden biridir. Bu meseleyi kavrayabilmemiz için onu, hayatın diğer bütün meseleleriyle ilintili olarak irdelememiz gerekir. Adler'e göre hayat, karşımıza üç büyük görev kompleksi çıkarır; geleceğimiz ve mutluluğumuz bunların çözülmesine bağlıdır. Bunlar; toplumsal görev, meslekî görev, aşk ve evlilik.⁴ İncelediğimiz romanların başkahramanları olan Helen ve Bedia'nın aşk ve evlilik konularında yanlıya düştükleri ve bunun neticesinde evlilikle ilgili çok ciddi sorunlarla baş etmek zorunda kaldıklarına şahit oluruz. Fakat bu durum, onların hayatı öğrenmeleri açısından bir eğitim sürecini de kapsar.

Romanlarda evlilik konusu içerisinde, aşk ilişkileri dışında işlenen başka bir konu, genç kızların evlenmeden önce eş seçerken çok dikkatli olmalarıdır. Anne Brontë ve Fatma Aliye, romanlarını birer eğitici araç olarak kullanarak gençlerin evlenecekleri kişileri nasıl seçmeleri gerektiğine dair fikir vermeye çalışırlar. Ayrıca bu yönde yapılacak hataların nelere mâl olabileceğine de değinirler. Fatma Aliye, *Udi* romanında, görücü usulü evlilikleri onaylamadığını îmâ ederken bunun yanında ebeveynlerin gençlere eş seçiminde yol gösterici olması gerektiğine de değinir.

Her iki yazarın da, edebiyata müdahaleci bir tavrı vardır. Bu nedenle yazarlar, kadın karakterlerinin mükemmel olmasına dikkat etmişlerdir. Seçilen karakterler topluma örnek olması için mükemmelleştirilmişlerdir. Kibir ve gurur gibi kötü sıfatlar taşımazlar. Zaten müspet ahlâkî hasletlere sahip bir karakterin ahlâksız davranması da düşünülemez. Diğer taraftan romanlarda, yoldan çıkan insanların başına gelebilecekler de okuyucuya gösterilmek istenir.

Udi romanının ideal kadın kahramanı Bedia, *Şatodaki Kadın*'inki ise, Helen'dir. Evlenme çağına gelen bu iki genç kızın, tâlipleri olur. Bedia ve Helen'e tâlip olan iki adam da, kızlara göre yaşça oldukça büyüktürler ve neredeyse babaları yaşındadırlar.

³ Recai Özcan, *Türk Romanında Aşk*, Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 379.

⁴ Alfred Adler, *Cinsiyetler Arasında İşbirliği*, (Çev.: Selçuk Sevi), Payel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 114.

Bu adamlar, romanlarda zengin, iyi ve ahlâklı olarak tanıtılır. Aileler de, kızlarının bu adamlarla evlenmelerini arzu ederler. Ailelerin bu adamları uygun birer eş olarak görmelerinde başka bir neden daha vardır; o da, geleneği içselleştirmiş olmalarıdır. Zira “Yaşlı birinin toplum ile kavgalı olması pek vaki değildir romanlarda. Yaşlı olan, toplumsal kurumlar tarafından zaten kontrol altına alınmıştır ve bu kurumlarla problem yaşamamaktadır.”⁵ Fakat aileleri tarafından tercih edilen bu iki adam, “hayalhâne”lerine zıt olduğundan Bedia ve Helen tarafından hiç düşünülmeden reddedilirler.

Bedia’nın altmış yaşlarındaki tâlibi, zengin bir tüccardır. Bedia’nın annesi ve ağabeyinin gönlü bu adamdan yanadır. Çünkü bu adamın servetinin Bedia’ya hoşça vakit geçireceği düşüncesindedirler. Diğer taraftan zengin olmasının yanı sıra iyi de bir adamdır. Durumu Bedia’ya açtıklarında, Bedia’nın cevabı olumsuz olur. Bunu hiç ama hiç hatırına getirmedeğini söyleyen Bedia, ağabeyi Şemî’ye: “Altmış yaşında poturlu, sâleteli bir zevc hiçbir vakitte benim zihnime gelmemiş, hayalbâneme girmemiş idi.”⁶ demek sûretiyle bu tâlibine dâir düşüncesini açıkça söyler.

Şemî, taliplisinin elli bin lira sermayesi olduğunu ve insanın biraz da rahatını düşünmesi gerektiğini söylese de, Bedia, “İzdivac hususunda edeceğim rahatın, bulunacağım bahtiyarlığın para ile olacağını!” (s. 84) hiç düşünmediğini ifade eder.

Ağabeyi, Bedia’ya dünyanın “kaç bucak olduğunu” (dünyanın gerçeklerini, R.G.-Z.B.) daha bilmediğini, tâlibinin zengin olmakla birlikte iyi bir adam olduğunu söyler; ama Bedia’nın bunları dinleyecek ve düşünecek bir yaşam deneyimi yoktur. Onun ağabeyine cevabı kesin ve biraz da âsicedir: “O bucakların biri eğer bu tacir efendinin saadet-i izdivacı ise, bana lüzumu yok!” (s. 84) Bu cevabı üzerine Şemî, kardeşinin üzerine daha fazla gitmez ve böyle şeylerde mutlaka onun da rızasının olması lazım geldiğini söyleyerek konuyu kapatır. Nihayetinde Bedia, çok toy ve gençtir. Bedia’nın bu konuda idealist veya duygusal davranması, mazur görülebilir. Diğer taraftan olay, bir genç kızın evliliğe karar verirken her zaman dikkatli olamayacağını da gösterir; bu da romanda bir ikaz olarak yerini alır.

Helen’e de, evlilik için tıpkı Bedia’ya teklif edilen ticaret erbabı adam gibi bir adam önerilir. Bu adam, Bedia’ya teklif edilen adamla hemen hemen aynı yaşlardadır ve büyük bir sermayeye de sahiptir. Bedia, adamın yaşı, işi ve sermayesi dışında bir bilgi sahibi olmadığı gibi onu görmemiştir de. Helen, kendisine tâlib olan kişiyle görüşürdüğü gibi üstelik o kişi, aile dostlarından biridir. Fakat Helen, bu adamı evlenebileceği biri olarak düşünmediği için teyzesine onu hiçbir zaman sevemeyeceğini ifade eder. Helen, teyzesine, onu neden sevemeyeceğini şöyle açıklar ve bu açıklama Bedia’nın sözleri ile uygunluk gösterir:

Bir kere, benden en aşağı kırk beş yaş büyük. Ben henüz on sekizindeyim. Sonra, son derece dar kafalı bir insan. Üstelik zevkleri, düşünceleri benimkilerle taban tabana zıt. Görünüşünün, kılığının, sesinin, hareketlerinin sinirime dokunduğunu da unutmuyalım. Ona karşı yenemediğim bir soğukluk duyuyorum.⁷

⁵ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 260.

⁶ Fatma Aliye, *Udî*, s. 83.

⁷ Anne Brontë, *Şatodaki Kadın*, s. 116.

Helen, Mr. Boarham adlı bu yaşlı adamı reddetmekte o kadar kararlıdır ki bunu hemen yapıp kurtulmak ister. Onunla asla evlenemeyeceğini kesin ve kararlı sözlerle ifade eden Helen, tâlibini, tıpkı Bedia gibi, hiç düşünmeden reddeder:

Onunla evlenmektense tek başıma yaşamayı, ibtiyarlamayı, ölmeyi tercih ederim. Bunu da kendisine söyleyip bu işe son vermek lazım artık. Onun için hemen aşağıya inmeliyim. (s. 116).

Genç; toplumun gelenekçi ve müdahaleci yapısına göre cahil, ne yaptığını bilmeyen, yaptıklarının sonuçlarını öngöremeyen ve kısacası devamlı gözaltında tutulması gereken biridir. Toplumsal olanın kendine özgü bir yolu vardır ve genç, zamanında yapılması gereken birtakım müdahalelerle yola getirilmelidir.⁸ Bu yüzden, Bedia ve Helen'e ilk başta uygun görülen tâlipler, yaşlı kimselerden seçilmiştir. Bu kimseler, gelenekle yoğrulduklarından ailelere güven duygusu verirler. Helen ve Bedia da genç kimseler olduklarından geleneğin bu önerisine şiddetle karşı çıkarlar. Zaten Helen'in de, gelenekle ilgili sıkıntıları vardır.

Romanlarda evlenmeden evvel genç kızların dikkate alması gerekli hususlardan birisi, duygu-akıl çatışmasıyla ilgilidir. Bu yöndeki uyarı, özellikle bir genç kızın, evlenmeden önce duygularından ziyade aklıyla hareket etmesi gerektiği yönündedir. Sonuç olarak genç kızlara sadece duygularının peşinden koşmaması öğütlenir. Aslında Helen ve Bedia'nın maddî durumu oldukça iyidir ve maddî hırsları da yoktur. Dolayısıyla maddî bir hırs peşinde koşma, onlar için hiçbir zaman söz konusu olmaz. Helen ve Bedia, yaşlı tâliplerini reddedişlerinde mantıklarıyla hareket ederken genç ve yakışıklı tâliplerine karar verirken ise aynı mantığı sürdüremezler.

Kocası olacak Arthur Huntingdon'ın ahlâksızlıklarına iftira gözüyle bakması ve hatalarını düzeltebileceği düşüncesi, Helen'in büyük bir yanılgısı olarak göze çarpar. Helen, teyzesine göre prensip sahibi olmayan Arthur Huntingdon'ı sevgisi ve takdiriyle iyi bir şekilde yönlendirebileceğini iddia eder. Teyzesinin, onun prensip sahibi olup olmadığını sorması üzerine Helen'le aralarında şu konuşma geçer:

-Belki tam mânâsıyla değil. Bunun sebebi bu hususu düşünmemesi. Biri ona nasihat eder, neyin iyi, neyin kötü olduğunu anlatırsa...

-Kısa zamanda prensip sahibi olur, sanıyorsun öyle mi? Ona bocalık etmeye de başırsın... Ama, yavrum, o senden en aşağı on yaş büyük. Ahlâk meselelerini sen ondan daha iyi nasıl bilirsin? (s. 123).

Bu soru üzerine Helen, teyzesinin ve eniştesinin kendisine bu hususta mükemmel örnek olduklarını, onlar sayesinde bu meseleleri çok iyi öğrendiğini belirttikten sonra, Huntingdon'ın eline böyle fırsatlar geçmemiş olduğuna emin konuşur. Onun ateşli ve neşeli bir insan olduğunu fakat fazla düşünceli olmadığını söyleyen Helen'e karşı teyzesi, Huntingdon'ın hem akılsız hem de prensip sahibi olmayan bir erkek olduğunu ifade eder. Helen, aklını ve prensiplerini onun emrine vermeye hazır olduğunu belirtir. Teyzesinin,

⁸ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 260.

Bu küstahlık, Helen! İkinize birden yetecek kadar aklın olduğunu mu sanıyorsun? Üstelik, o neşeli, düşüncesiz sefihin kendisini bir genç kızın idare etmesine razı olacağına mı inanıyorsun? (s. 124)

sözleri üzerine Helen, ona tesir edip onun hata yapmasına engel olabileceğini savunurken onu, kötü arkadaşlarından da kurtaracağını iddia ederek kendi saadetini seve seve feda edebileceğini söyler. Fakat teyzesi, buna şiddetle karşı çıkarak onu uyarır:

Helen, Helen, Helen! Öyle bir insanla kaderini birleştirmenin ne büyük bir felâket olduğunu bilmiyorsun. Haberin yok bundan! (s. 125).

Udî'nin başkahramanı Bedia; aşkı, babasından farklı ağabeyinden farklı öğrenir. Evlenme ile ilgili durumu söz konusu olana kadar Bedia, sadece aşk hakkında duydukları ile yetinmek durumunda kalmıştır. Bunda babasının, kızını yanlış yönlendirmesinin etkisi de vardır. Zira babası, onun, aşk ve sevdanın adını bile işitmesini arzu etmemiştir. Hatta Bedia gibi hassas bir kızın birini beğenmesi, birini sevebilmesi düşüncesi bile babasını korkudan titretmeye yeter. Fakat babasının kızına karşı tutumundaki büyük hata, Mâil'de ortaya çıkacaktır. İki yıldır Bedia'ya tâlip olan bu yüzbaşının sadece annesi vardır. Babasının rahatsızlığı nedeniyle de Bedia'nın evlenmesi konusunda acele edilmektedir. İşte bu sıralarda bu yüzbaşının annesi, yine Bedialara gelmeye başlar. Mâil'i, Bedia'ya gösterirler. Mâil, çoğu zaman, Nazmi Bey'in evinin karşısındaki dükkândan bir şey alıyormuş gibi yaparak Bedia'ya kendini gösterir. Mâil; “*şık, süslü, genç ve pek yakışıklı bir genç*” olduğundan Bedia, kendisine koca olmak üzere zihninden geçirdiği hayallere onu uygun bulur. Aylarca onu birçok kez gören Bedia'nın kalbinde Mâil yer etmeye başlar.

Bedia, altmışlık tüccarı kendisine teklif ettiği hâlde Şemî'nin bu genç, yakışıklı ve şık tâlibinden niçin kendisine bahsetmediğine şaşır. Diğer taraftan Bedia'nın annesi, kızını bir an önce gelin etmek istediğinden artık Mâil'in annesinin sözlerine kanmaya başlamıştır. Bedia'nın babası, hastalığından dolayı onay verecek dirayette olmadığı için bu onay, kızın annesine ve ağabeyine kalmıştır. Bedia'nın ağabeyi Şemî, buna şiddetle karşı olmasına ve kızkardeşinin bu genç subayla evlenmesine izin vermek istememesine rağmen artık annesi, onun muhalefetine bakmayıp evlilik kararını verir. Mâil, iç güveyisi gelecektir. Şemî'nin, rızasının olmadığını belirtmesine ve hatta bu konuda baskı yapmasına rağmen Bedia'nın en son, “*Senin tacirinden iyi ya!*” (s. 85) demesi üzerine Şemî, artık bu işe dair söz söylemez.

Cevziyye'ye göre,
aşkı doğuran sebeplerin başında güzellik gelir. Sevgili, fizikî olarak güzel, aynı zamanda ahlâklı ve iyi huylu olursa aşk çekiciliği daha fazlalaşır. Bununla birlikte güzellik; yaratılıştaki uyum, denge ve düzgünlük olarak da açıklanmıştır.⁹

Gençler, aşka daha açıktırlar ve yıldırım aşklarının çağı, gençlik zamanlarıdır. İncelediğimiz romanlardaki Arthur Huntingdon ve Mâil, oldukça yakışıklı ve göz alıcı tiplerdir. Fakat bu güzellikte ön plana çıkan, fizikî güzelliktir. Helen ve Bedia, bu tâliplerini görür görmez beğenir ve onlara âşık olurlar. Âşık oldukları için de fiziksel ve

⁹ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 307.

ruhsal bütün yönleriyle onları hayallerinde belirginleştirerek mükemmelleştirirler. Oysa Mâil ve Huntingdon, Bedia ve Helen'in hayal ettikleri eş profiline daha ziyade fizikî özellikleriyle uygundurlar. *Udi*'de bu durum şöyle anlatılır:

Bedia'ya gösterdiler. Mâil; şık, süslü, genç ve pek yakışıklı bir delikanlı olduğundan Bedia, kendisine koca olmak üzere onu zihninden geçirdiği hayallere uygun buldu. (s. 45).

Huntingdon ile ilgili ilk tasvir, belki de bir erkeğin gözünden yapılmasının daha inandırıcı olacağı düşünüldüğünden, Gilbert Markham'dan gelir:

Genç, oldukça yakışıklı bir adamın portresiydi bu. [...] Genç adamın mavi gözlerinde müthiş bir muziplik, bir neşe vardı. İnsan onun karpıvermesini bekliyordu âdeta. Biraz haddinden fazla dolgun olan dudakları gülmeye hazırdu. Pembe yanaklarını kırmızımtırak yan sakalları çerçeveliyordu, gümr, parlak, kumral, kıvrık saçları alına dökülmekteydi. Genç adamın zekâsından çok yakışıklılığı ile övündüğü belliydi. Belki bu hususta haklıydı da. Yalnız, bakışlarından hiç de aptal olmadığı da anlaşılıyordu. (s. 42).

Huntingdon'la tanışmasından hemen önce Helen'in teyzesi, genç kızı bazı tehlikelere karşı uyarır:

Bir genç sana evlenme teklifinde bulunmadan önce onunla evlenmeye karar vermemeli, bunu düşünmemelisin. Çünkü genç bir kızın sevgisi büyük güçlüklerle kazanılmalıdır. Genç bir adamın ısrarları yüzünden insan kalbini kendisi pek farkına bile varmadan kaptırır. (s. 110).

Ellerini tutup ona evlilik teklifinde bulunana kadar, bir kız için, kendisine tâlip olan bir erkeğe hissettiği sevgiyi onun bilmesine izin vermek, politik olmadığı gibi ahlâkî de değildir.¹⁰ Eğer genç kız, dikkatli davranmazsa, mantığının sesini dinlemezse, önceden tahayyül ettiği erkekle taban tabana zıt bir gençle evlenme hatasına düşebilir (s. 110). Helen'in teyzesi, Arthur Huntingdon'ı şöyle tanımlar: “*Prensip sahibi olmamak, gençlere musallat, her türlü ahlâksızlığa mütemayil...*” (s. 113). Helen'in teyzesi, Huntingdon'ın etrafındaki arkadaşlarını da bu gruptan görür ve Helen'in gözünü açmak için elinden geleni yapar. O, bu noktada çok iyi bir yol göstericidir:

Arkadaşların dediği insanlar, birtakım ahlâksız genç sefibler. Onların bütün zevki kötülük, ahlâksızlıklar içinde yuvarlanmak, mahva giden yolda birbirleriyle yarış etmek.” Ayrıca, “Onların hepsi ikiyüzlü oynayabilirler.” der teyzesi; özellikle de “hataya düşmüş, düşkün bir kadını istediklerinde! (s. 125).

Huntingdon ve Mâil'in isimleri de, yazarlar tarafından bilinçli olarak seçilmiş; bir karakter-isim temsili (isim sembolizasyonu) yapılmıştır: Huntingdon; “avlayan, avcı, birçok yerde yaşayan” anlamına gelirken Mâil ise; “meyilli, eğri, düşkün” anlamlarına gelmektedir. Bu da, romanın en başında Mâil ve Huntingdon'ın kişiliği hakkında

¹⁰ Ian Watt, *The Rise of the Novel*, Penguin Edition, Harmondsworth, 1963, s. 174.

okuyucuya bir fikir verir. Bu durumda kadın da, erkeğin avı ve meylettği nesne olarak yorumlanabilir. Zira ataerkil toplumda kadın, “pasif-nesne” konumundadır.

Helen, teyzesi tarafından başka bir konuda da uyarılır. O da, evlenmek için bir erkeğin sadece dış güzelliğinin dikkate alınmaması gerektiğidir: “*Bay Huntingdon’ın yakışıklılığını göz önüne almamak lazım, çünkü güzellik bir erkeğe için meziyet değildir, evlilikteki saadeti de arttırmaç.*” (s. 116). Helen’in yanılığısı, Huntingdon’ın görünüşüdür ve neredeyse onu görür görmez âşık olur. Diğer taraftan onun hatalarını düzeltebileceği yanılığısına da kapılmıştır. Helen’in, Huntingdon’ı tarifi, ondan ne kadar etkilendiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir: “*Bay Huntingdon’ın tatlı sesi, yakışıklılığı, zarif hareketleri, o tarif edilmeyecek cazibesiydi.*” (s. 120). Zeki ve güzel bir kadın olan Helen’in, on sekiz yaşındayken o hayata dair hiç tecrübesi olmadan aldığı karar, ona kötü bir evliliğin kapılarını açar. Bunda Huntingdon’ın yakışıklılığı ve câzibesi çok büyük bir rol oynar. Helen, onun yakışıklılığına, herkesten farklı rahatlığına ve özgüvenine hayran olur. Helen’in teyzesi ise, Huntingdon’ı Helen’e lâıyk biri olarak görmez ve onu bu konuda uyarır: “*Kalbini, sana layık olmayan birinin çalmaması için öğütte bulunmuştum, insanın mantığının sesini duymayacağını söylemişim.*” (s. 120).

Bedia’nın ağabeyi Şemî de, kız kardeşine iki yıldır tâlip olmasına rağmen Mâil’i, uygun bulmadığı için ona göstermek istememiştir. Daha sonra ısrarlar üzerine Mâil’den bahseden Şemî, Bedia’ya Mâil’i uygun bir eş olarak görmediğini şu sözlerle ifade eder: “*Bu âna kadar bekletilmesi bunun için mi idi? Benim buna hiç aklım yatmıyor.*” (s. 87). Şemî, kardeşini bu adama vermeye kendisinin rıza göstermediğini, ama annesinin vermesi hâlinde kendisinin bir şey yapamayacağını belirtir.

Bari sen razı olma!” diyerek Bedia’nın da kendisiyle aynı fikirde olduğunu sanmaktadır: “Muvâfık bir şey zuburunda memnunen rıza gösteririm ama valide beni dinlemeç de verirse ne diyebilirim?[...] Şurasını senin kulağına koymak isterim ki, beni dinlemeçlerse, bari sen razı olma!” (s. 87).

Bedia’nın, Mâil’i zengin ve dürüst fakat yaşlı bir adamla kıyas etmesi gibi Helen’in de Huntingdon’ı Bay Boarham’la kıyaslaması istendiğinde ikisinin de cevabı birbirine çok benzer. İkisi de, dış görünüşlerini beğenmedikleri bu tâliplerini düşünmeden reddeder.

Helen, Arthur Huntingdon’a âşık olduğunda henüz 18’indedir; Bedia ise, Mâil’e âşık olduğunda 22’sindedir. Bu, onların ergenlik yaşına geldiklerinde aşka hazır olduklarını gösterir. Erkekler ise, daha büyüktür; Huntingdon, 30’larının başındadır. Mâil’in yaşı hakkında ise romanda bir bilgiye rastlamayız; ancak, subay oluşundan Mâil’in de Huntingdon’la aynı yaşlarda olduğunu düşünebiliriz.

Âşık olan tarafların doğasında, çoğunlukla, sevdiğini mükemmelleştirme ve onun eksiklerini görmeme veya görmezden gelme eğilimi vardır. Kadın, erkeğin kusurlarını görmesine rağmen yine de onu sevebilir. Nitekim Helen’in, günlüğünde Huntingdon’ın günahkâr oluşuna rağmen onu sevdiğini söylemesi, bunun göstergesidir: “*Günablarından nefret etsem bile, o günahkârı seviyorum. Şüpheleriniz doğrusya, o zaman onu kurtarmak en büyük ödevim olacaktır.*” (s. 124). Helen, Huntingdon’daki kusurları görmesine rağmen yine de ona âşık olur ve onunla evlenmek ister. Helen, Huntingdon’ın ahlâkî zayıflıklarını anlatan teyzesini dinlemez ve Huntingdon’ı sevdiğini söyleyerek onu kurtarmanın kendisi için büyük bir ödev olacağını varsayar:

"Kendisine tesir edip, hata yapmasına engel olabilirim. Öyle asil bir insanı mahvolmaktan kurtarmaya çalışmak hayatımın tek gayesi olabilir." (s. 124). Huntingdon'un, teyzesinin düşündüğünün aksine iyi bir insan olduğuna inanan Helen, bütün meselenin onun iyiliğinin geliştirilmesi olduğunu söyler ve hatta Tanrı'nın kendisini sırf bunun için yaratmış olduğundan emin görünür: "O aslında çok iyi bir insan. Bütün mesele bu iyiliğini geliştirmekte. Bazan Tanrı'nın beni sırf bunun için yaratmış olduğuna inanıyorum." (s. 126).

Diğer taraftan, Helen'in güzel olan birinin ahlâksız olamayacağını söylemesi; onun hayat tecrübesinin neredeyse hiç olmadığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Çünkü 19. yüzyıl romanlarında genellikle iyi karakterlerin güzel veya yakışıklı ve kötü karakterlerin de çirkin çizilmesine rağmen "Güzel olan, ahlâklı; ahlâklı olan, güzeldir." diye bir kural söz konusu değildir. Helen'in aksine hayatı bilen bir insan olarak teyzesi, onu bu konuda uyarılmış; bir erkekte ne aranması gerektiğini açıkça belirtmiştir. Şemî de, kendisinden on dört yaş küçük olan kız kardeşi Bedia'ya karşı aynı görevi yerine getirmiştir. Bedia'nın etrafında ağabeyi haricinde onu uyaracak, ona yol gösterecek bir başka kişi bulunmazken Helen'in etrafındaki diğer kişilerin de onu bu konuda uyardıklarına şahit oluruz. Helen'in dadısı Rachel da, Helen'i uyarır: "Fakat ben sizin yerinizde olsam, Bayan Helen, evlenmeden önce bir hayli düşünürdüm. Bir genç kız evlenirken çok dikkatli davranmalıdır." (s. 160). Ancak *Şatodaki Kadın*, gençliğin vermiş olduğu bir âsîlik ve cesaretle -ki yazarın bakış açısından genç bir kız, hiçbir zaman çok dikkatli olamaz- bu evliliğe karar verir.

Bedia, gelin olduğu için mutlu ve sevinçlidir. Mâil'i beğenerek evlenmiştir. Bir sene boyunca mesut günler geçirirler. Evliliğinin ikinci senesinde babası vefat eder. Diğer taraftan başka bir kazaya kaymakam olarak atanan ağabeyi Şemî, giderken Bedia'ya, ne zaman ihtiyacı olursa kendisine yardımcı olacağını, evinin ve malının kendisinin olduğunu, tek arzusunun kendisini bahtiyar görmek ve memnun etmek olduğunu söyler. Bedia'ya, bu sözler pek uygunsuzmuş gibi gelse de, ağabeyinin şüpheli bakışları kendisinin hâlden ve istikbâlden endişeli olduğunu gösterir. Fakat Bedia'nın o yönden hiçbir şüphesi yoktur. Şemî gittikten sonra Mâil ile yine bir süre hoşça vakit geçirirler. Bir müddet sonra da annesini kaybeder. Bundan sonra, Mâil'in saklamış olduğu niyetleri ve huysuzlukları artık teker teker gün yüzüne çıkmaya başlayacaktır. Mâil, ilk önce, bacanağı ile oturmak istemeyip başlı başına bir ev sahibi olmak isteğini ortaya koyar. Çünkü Bedia'yı ablasının yanından ayırmak istemektedir. Ayrı eve çıkma isteğinde o kadar ısrar eder ki, artık sızlanmalarına karşı konulamaz ve Bedia, iki cariyesi ile ayrı bir eve çıkarılır. Dolayısıyla, Mâil'in gerçek kimliği ile henüz tanışmaya başlayan Bedia'nın saadeti fazla sürmez.

Geceleri pek geç vakitlerde eve zilzurna sarhoş gelen Mâil, artık çoğu gece de eve gelmez olur. Bedia, sabaha kadar gözyaşları içinde uykusuz kalır. Hazır para çabuk erimekte; zira Mâil'in şıklığına ve evin idaresine harcanan para epeyce bir meblağ tutmaktadır. Kocasının evine olan bağlılığının günden güne azalması, Bedia'ya o kadar ağır gelmektedir ki para meselesini bunun yanında önemsiz bulup o konuya pek de kafa yoramaz. Akli fikri hep kocasıyla meşguldür. Akşamları niçin evine gelmediğini, gecelerini nerelerde geçirdiğini anlamaya çalışır. Bu hususu kocasına sorunca Mâil; o gece filan ahabında, ertesi gece şurada, filan gece burada cevaplarıyla geçiştirir. Zaten eve geldiği zamanlarda sarhoşluktan pek de laf anlayacak hâlde değildir. Bedia, evliliğinde mutsuzdur; mutsuzluğunda da tek tesellisi udu olur: "Yalnızlıkta, sükkûnette, bir mezarı andıran odasında, yatağında tek tesellisi udu idi." (s. 92-93).

Bedia, aşkında melankoliktir. Aşkının asıl amacı olan sevdiği adamla vuslat hâlini yaşayamadığı için büyük bir yalnızlık içindedir. Kendisi ve sevgilisinin hayali dışında bütün varlık, onun için anlamsızlaşmıştır. Hayatının bir döneminde mutluluk dışında başka bir şey tatmayan genç kadının, evlendikten sonraki hayatına hâkim olan duygu, hüzündür. Kocasının ihanetine rağmen iki sene boyunca onun evine dönmesini bekleyen Bedia, çok acı çeker; çünkü onu hâlâ sevmektedir. İhanetini karısının yüzüne söyleme cüretini gösteren Mâil'i, artık gururunu kurtarmak için terk ettiğinde bile Bedia, onu çok sevmektedir.

Bana bu kadar hicranı, bu kadar hıyaneti ile beraber yine sevmiş olduğum o adamın muhabbetine beni karşı durduran mesele, onun benim yanımda başka bir kadını sevdiğini söylemesi, o başkasına olan aşkı u sevdasını anlatması oldu. Oooh! Bu hakaret bir kadın için unutulması mümkün olmayan şeylerdendir. Sevmekte olduğumu görüyordum. O hâlde gönümden öğrendim. Böyle gönü ben de ezirim dedim. (s. 178).

Bedia, kendini idare etmekten âciz olan bu erkeğe kendini teslim ederek tüm kontrolü onun eline vermenin ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu fark eder. Ağabeyi onu karşıladığında Bedia, aşkının acısından ve üzüntüsünden kendinden geçmiştir. Böyle bir adamı sevmeye devam ettiği için de kendinden de öğrenen Bedia, ağabeyine bunu söyleyememektedir. Kocasına aşkını dile getiremeyen Bedia'da melankolik bir mizaç da oluşur. Mâil'den uzunca bir süre ayrı kalan Bedia'nın ona olan aşkı da kara sevdaya dönüşmüştür. Edebî eserlerde melankolik âşıkların sonu ise genellikle ölümdür. Gerçekten de, romanın sonunda Bedia, veremden ölür.

Böylece Fatma Aliye, *Udî* romanında, Tanzimat döneminde eleştirilen görücü usûlü evlilikleri onaylamadığını imâ ederken aynı zamanda ebeveynlerin, gençlere eş seçiminde yol gösterici olması gerektiğine de değinir. Helen'in annesi konumundaki teyzesi ile dadısı Rachel, Helen'e yol göstermiş olmalarına rağmen Helen'in tecrübesizliğine ve dik kafalılığına söz geçirememişlerdir. Diğer taraftan Bedia'nın annesi ise, kızına bu konuda kılavuz olamadığı gibi onu cahilâne bir şekilde sonu trajediye çıkacak olan bir yola sürükler. Bedia'nın annesini, romanda, daha ziyade kızını yanlış yönlendirmesiyle tanırız. Kızına iyi bir "eş modeli" olamadığı gibi iyi bir yol gösterici de olamamıştır. Tanzimat romancıları için sosyal hayattaki yanlışları, değişimleri, yenilikleri anlatmanın ve uyarılarda bulunmanın neredeyse tek imkânı ailedir. Oysa Bedia'nın annesi, kızına bir öngörü ve ikazda bulunamadığı gibi ona mahva giden yolda kılavuzluk etmiştir. Diğer taraftan Bedia'nın annesini kızının eğitiminde ve sosyal ilişkilerinde de aktif olarak görmeyiz. Maalesef Bedia'nın babası da, onu topluma hazırlayamamıştır. Annesi gibi babası da bu konuda pasiftir. Toplumdaki tehlikelere karşı Bedia'ya, gerçek hayatı öğretmeye çalışan ve yol gösteren bir tek kişi vardır: Ağabeyi Şemî. Bedia'nın mürüvveti için annesi ile ağabeyi arasında bir çatışma/anlaşmazlık görülür. Her ne kadar Bedia'nın Mâil ile evlenmesine karar verip uygulatan kişi annesi imiş görünse de gerçekte Bedia'nın annesi, Mâil'in annesinin ve akrabalarının sözüne kanarak bu kararı almıştır; dolayısıyla o, pasif bir kadındır. Bu tarz anneler; eğitimsiz ve iradesiz kişilikleri ile Tanzimat romanlarında sık görülürler. Ailede eşine ve çocuklarına karşı irade beyan edemeyen bu kadınlar, toplumsal düzeyde de ikinci plandadır. Bedia'nın pasif annesi, kızını Mâil'le evlendirme konusunda attığı adımda tek başına değildir. Ona bu fikri aşılardan, iki yıldır ısrarla

Bedia'yı oğluna isteyen Mâil'in annesinin bitmez tükenmez ısrarları ve onun akrabalarının Mâil'i öve öve bitiremeyişleridir. Sonunda Bedia'nın annesi, bu sözlere kanarak kızını Mâil'e vermeye razı olur.

Evlilik gibi hayatî önem taşıyan bir olayın aceleye getirilmesi de, ailelerin büyük yanlışlarından biri olarak *Udî* romanındaki yerini alır. Bedia'nın babası Nazmi Bey'in sağlığının ciddiyeti arttıkça kızının mürüvvetini görmesi için acele edilmeye başlanır. Aceleye getirilen bir evlilikte taraflar birbirini yeterince tanıyamayacakları gibi kişilerin araştırılması da sağlıklı olmayacaktır. Nitekim Mâil'in ailesi ve kişiliği hakkında güvenilir kaynaklara ulaşılamaz. Ailesi ve akrabaları Mâil'i öve öve bitiremezler. Oysa işin aslı, bize Helen'in teyzesi tarafından şu şekilde izah edilir:

*Bir erkeğin karakteri kendisini pek seven kız kardeşinin laflarından anlaşılmaz.
Gençlerin çoğu kusurlarını kız kardeşlerinden, annelerinden saklamasını pek iyi bilirle.
(s. 142).*

Bedia'nın kendi hayatı ile ilgili bu önemli kararı kendisinin verdiğini görüyoruz. Ona bu imkân; babası, ağabeyi ve annesi tarafından verilir. Fakat dikkatimizi çeken bir husus var ki, o da, Bedia'nın hayat konusundaki tecrübesizliğidir. Bedia, anne ve babası tarafından topluma kazandırılmış ve toplumu tanıyan bir birey olmaktan uzaktır. Kadının yerinin ev olduğunu dayatan ataerkil algı, kadını dış dünyaya ve onun tehlikelerine karşı savunmasız bırakmıştır. Her ne kadar Bedia, Mâil'le evlenmeyi kendisi seçmiş gibi görünse de bunda Helen'de olduğu gibi bilinçli bir tercih söz konusu değildir. Dolayısıyla, seçme özgürlüğü verilmiş ama donanımsızlıktan dolayı bu seçimde isabetsizlik yaşanmıştır.

Evlilikte fiziksel, sosyal, kültürel ve ruhsal denkleğin olmadığı durumlarda ilişkilerin sağlıklı olmayacağı, yuvanın yıkılacağı veya yasak ilişkilerin ortaya çıkacağı gerçeği, *Eylül, Aşk-ı Memnû, Handan, Madam Bovary, Anna Karenina* ve *Vadideki Zambak* gibi Türk ve dünya edebiyatının önemli romanlarında sık sık ele alınan konulardandır. Evliliklerde mutlaka bir denge gözetilmelidir. Çiftlerin ortak bir dili (fiziksel ve ruhsal anlamda) ve kültürü olmalıdır. Bu ortak dil ve kültürü oluşturma, aldıkları benzer eğitimle mümkün olurken zevklerinin uygunluğu da gözetilmelidir. Eşler arasında düşünce ve hayat tarzları arasında da uyum olmalıdır. İncelediğimiz romanlardaki kadınlar, eğitim bakımından erkeklerle aynı düzeyde yüksek tahsil yapma imkânına sahip olmasalar da sanatı hem izleyen hem de icra eden kişiler olarak ön plana çıkarlar. *Şatodaki Kadın*'da Helen ile Huntingdon arasında kültürel ve zevke dayalı bir ortaklık söz konusu değildir. Helen, kitap okumayı sevdiği ve edebiyatla ilgilendiği gibi piyano çalar ve resim yapar. Huntingdon ise, bunların hiçbirini ile meşgul olmaz. Bütün düşündüğü, eğlenmedir. Helen, vakit geçirmesini sağlamak için ona birtakım önerilerde bulursa da o, hiçbirini yapmaya yanaşmaz:

Ona araziyle, çiftliğiyle meşgul olmasını söyledim. Hiç olmazsa böylece yalnız eğlence düşünmekten kurtulmuş olur. Fakat o bu işlerden anlamadığını iddia ediyor. Biraz edebiyatla meşgul olsa, resim yapsa. Kendisine piyano öğretmeyi teklif ettim. Fakat o kadar tembel ki, yanaşmadı bile. (s. 178).

Huntingdon, evdeyken vaktini nasıl geçireceğini bilmez; içmek ve avlanmak dışında bir eğlencesi ve zevki yoktur. Bilhassa hava bozuk olduğunda ve evde kalmak zorunda kaldığında çok huysuzlanır: “Yine eskisi gibi canlı, düşüncesiz, şımarık bir çocuk kadar eğlendirilmesi güç, hele hava bozuk olup da eve kapandığı zaman...” (s. 178).

Diğer taraftan Helen, Huntingdon öldükten sonra Gilbert Markham’la evlenir. Helen’le Gilbert’in ortak yanları; ikisinin de edebiyattan hoşlanması, kitap okumaları ve musikiden zevk almalarıdır. Markham ve Helen, aralarında sınıf farkı olmasına rağmen kültürel, fikrî ve zevksel uyumları ile bir araya getirilir ve mutlulukları sağlanır. Helen ile aralarında zevk ve düşünce ortaklığı olan Gilbert Markham, Helen’le olan muhabbetlerini şu şekilde ifade eder:

Seçtiğimiz konuda her nasılsa fikirlerimiz birbirine uyuyordu. O kadar ateşle, o kadar derin, duygulu bir şekilde konuşuyordu ki... Üstelik, o gün bütün güzelliği de üstündeydi. Eve giderken hayran hayran onu düşünmekten kendimi alamadım. (s. 45).

Gilbert, Helen’in fizikî güzelliğinin yanında iç güzelliğini ve kabiliyetlerini de takdir etmektedir: “Belli etmek istemediğim halde şimdi tabloya büyük bir hayranlıkla, zevkle bakıyordum.” (s. 40-41). Gilbert, resim yapamaz; ancak, iyi bir resmi takdir edebilir. Hatta Helen’e resmi konusunda fikir bile verebilmektedir. Kendisi de, resim yapmak ister; özellikle de Helen’in resmini... Ancak, kabiliyeti yoktur:

Fakat aşağıda uzanan nefis manzaradan başımı çevirip kalemi tutan beyaz eline, ensesine dökülen buklelerine bakmaktan da kendimi alamıyordum. Şimdi diye düşünüyordum, elimde kalem, kâğıt olsaydı onunkinden daha da nefis bir tablo yapardım... bütün bu güzelliği kâğıda geçirebilme kabiliyetim olsaydı yani. (s. 57)

Helen’i çok beğenen Gilbert, onun davranış ve hareketlerini çok iyi gözlemleyip tahlil edebilmektedir. Resim yaparken Helen’i izleyen Gilbert, şunları gözlemler:

Helen Graham çıplak ağaçların çeşitli hallerini dikkatle, canlılıkla kâğıda geçiriyordu. [...] Yanında durarak o ince, narin parmakların kullandığı kalemin hareketlerini seyretmeye başladım. Bir süre sonra kalem duraklamaya, titremeye, yanlış hatlar çizmeye başladı. Sonra birden bire durdu. (s. 46).

Gilbert, Helen’leyken çok şirin ve doğal bulduğu Eliza’yı aramadığını fark eder: “Hakikati söylemek lazım gelirse, Helen Graham’ın yanında olduğum zaman Eliza’yı aramıyordum.” (s. 55). Ayrıca Gilbert, Helen’le aynı mekânı paylaşmadığında kendini mutsuz hisseder:

O gider gitmez, ben artık eğlenemeyecekmişim gibi bir duyguya kapıldım. Hâlbuki genç kadının eğlenceye fazla bir şey kattığı da yoktu.” (s. 56). Helen’le aynı ortamda bulunduğu zamansa âdeta bütün ruhu ve bedeniyile aydınlandığı hisseder: “Onun gelişi beni çok sevindirdi. O olmasaydı, herhalde partide sıkıntıda patlayacaktım. O gelir gelmez ev ışıkları âdeta. (s. 56)

Helen'i çok iyi gözlemleyen Gilbert, zamanla onun ne tarz kitaplardan hoşlandığını anlayacak düzeye de erişir. Ona bir arkadaş olarak yaklaşması gerektiğini düşünerek bu sayede, onunla müzik, edebiyat, resim, felsefe ve teoloji üzerine konuşabilmektedir. Helen'e karşı oldukça şefkatlidir de. Onun üzülmemesi, mutlu olması ve rahatı için uğraşır: “Üşümüyorum, dedim. Sizin rahat etmenizi istiyorum.” (s. 84). Helen'in kötü günlerinde, kendisinin yanında olduğunu ona hissettirir. İnsanlara karşı önyargılı değildir ve Helen'e inancı tamdır: “Birtakım iğrenç yalanlar duydum. Fakat onlara sadece budalalar inanır. Onun için, üzülme, Helen.” (s. 87). Gilbert, Helen'e o kadar inanmaktadır ki onun hakkındaki dedikoduların tam ayyuka çıktığı zamanda ona evlenme teklifinde bulunur. Ayrıca onu sevilmeye lâyık kadınların en üstünü olarak görür:

Onun zekâ, dürüstlük ve ahlâk bakımından kendisine iftira edenlerin bepsinden üstün olduğunu bilmiyor muydum? O gördüğüm hattâ tabayyül ettiğim kadınların en asili, en güzeli, en sevilmeye lâyık olanı değil miydi? (s. 69).

Hazel Mews ve Juliet McMaster de, Helen ve Gilbert'in denklğine dikkat çekerler. McMaster, bir erkek ve bir kadın arasındaki karşılıklı uyum ve denkliklerden biri de inançtır, der.¹¹ Helen'in ikinci kocası olan Gilbert Markham, ilk kocası Huntingdon kadar yakışıklı değildir; ancak, ahlâk ve dürüstlük bakımlarından Huntingdon ve arkadaşlarından oldukça üstündür. Helen, onunla evliliğinde mutluluğu yakalar. Dolayısıyla yazar, Helen'in şahsında, genç kızlara öğüt olarak mutlu olmanın formülünü bize bu şekilde sunar.

Evlenecek gençlerin birbirine denk olması gerektiği, Fatma Aliye'nin *Udt* romanında da hayatî bir öneri olarak karşımızda durmaktadır. Zira Mâil, sefih ve zevksiz bir mizaca sahiptir ve aynı zamanda ahlâksızdır. Buna karşılık Bedia; Helen gibi iyi huylu, mütevazı, öğrenmeye meraklı, ruhî olarak oldukça nazık, musikîşinas, zevkli ve iffetlidir. Kocası ile bazı geceler birlikte saz çalan Bedia, uda çok bağımlıdır. Bedia'nın ustasından ders alan Mâil de, epeyce ud çalar; lâkin Mâil'in sevdiği havalar, işret havalarıdır. Bedia'nın babasıyla birlikte icra ettikleri ağır bestelerden, sanatlı parçalardan Mâil sıkılır; uyuklamaya başlar. Bu hâlleriyle Bedia'dan zevkçe ayrıldığına şahit olduğumuz Mâil'in oldukça yüzeysel bir kişiliğe sahip olduğunu fark ettiğimiz gibi eğlenceye düşkünlüğünü de fark ederiz. Ayrıca Mâil, mütevazı ve fedakâr Bedia'ya karşılık şımarık ve bencildir.

Firdevs Canbaz, tez çalışmasında, Fatma Aliye'nin evlilik hakkındaki düşüncelerini 1898'de kaleme aldığı “Zevce” başlıklı yazısından hareketle şöyle aktarır: “Eş demek bir çift teşkil eden şeyin değerine uygun olanı demek değil midir?” diyerek Fatma Aliye, evlilikte uyumun ve denkliğin önemini vurgular. Evliliğin bir “hayalhâne” olmadığını ve olmaması gerektiğini söyleyen Fatma Aliye, evliliğe “yalnız birtakım hayâlât-ı şâirâne ile dâhil olan kızlar, yalnız işin cânânlık yârenlik cibetini beklemişlerdir.” diyerek ilk ayların geçmesinin ardından hakikatin meydana çıkacağına dikkat çeker.¹² Nitekim Helen de, evlendikten sonra hatıra defterine şunları yazar:

¹¹ Carol A. Senf, “The Tenant of Wildfell Hall: Narrative Silences and Questions of Gender”, *Women and Writing*, Vol. 52, No. 4, 1990, s. 451.

¹² Aktaran Firdevs Canbaz, *Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 31.

*Evleneli tam iki ay oldu. Bu evlenmeyi yaptığıma pişman mıyım? Hayır. Fakat Arthur'un hiç de sandığım gibi olmadığını da itiraf etmeliyim. Başlangıçta onu şimdiki gibi tanısaydım kendisini kesin olarak sevmez, evlenmezdim. Onu tanımam lazımdı elbette. Çünkü herkes bana ondan bahsediyordu; üstelik Arthur da öyle usta bir yalancı değildi. Fakat ben her şeye isteyerek gözlerimi yumdum. (s. 162).
(...) giyim kuşamlarına dikkat ed(en) (...) şık tiplerin gerçek aşkla ilgileri yoktur. Geçici güzelliklerin ve hayran olunmanın peşindedirler.¹³*

Her iki romanda da, Mâil ve Huntingdon'ın giyim ve kuşamlarına gösterdikleri aşırı özen dikkatlerden kaçmaz. Giyim kuşamlarına dikkat ettikleri ve görünümüne özen gösterdikleri romanlarda özellikle vurgulanır. Huntingdon; görünüşüne düşkün ve yakışıklı bir delikanlıdır. Helen'e olan aşkı da, onun fevkalade güzelliğindedir. Helen'i sadece bunun için sever görünür; ona herhangi güzel bir eşyaya sahip olduğu gibi sahip olmuştur. Helen, bunu zamanla fark eder. Helen'e göre, bu yüzden ateşli olan Huntingdon'ın sevgisi, derin değildir.

O beni seviyor. Hatta baddinden fazla seviyor diyebilirim. Onun daha az sevmesini, fakat daha mantıklı davranmasını tercih ederim. Sevilen bir biblo olmak yerine onun arkadaş olmak isterdim. Onun sevgisi ateşli ama derin değil.” (s. 162).

Mâil de, Huntingdon gibi görüntüsüne düşkün yakışıklı ve genç bir karakterdir. Bu tipler, en çok kendilerini severler; özsevicidirler. Helen, bu durumu, günlüğünde şu şekilde belirtir: “Bir de kendisini her şeyden çok seviyor.” (s. 162).

Her iki romanda da görücü usûlü evlilikten doğan sosyal problemler eleştirilmiştir. Bedia, Mâil'i uzaktan birkaç kere görmüş ve yakışıklılığına vurulmuştur. Helen de, Huntingdon'ı görür görmez ona âşık olmuş; Huntingdon, Helen'e açıldıktan sonra ise yanlarında ancak bir refakatçi olduğu hâlde görüşebilmişler ve görüştükleri kısıtlı zamanlarda da birbirlerini tanıma fırsatı elde edememişlerdir. Kadının iffeti, her iki kültürde de baskılarla muhafaza edilmeye çalışılmış; ancak, bu hatalı uygulamaların neticesinde birbirini tanıma fırsatı bulamayan gençler, evlendikten sonra ciddi sıkıntılar ve hayal kırıklıkları yaşamışlardır; evlilikler, her iki tarafın da bedbahtlığı ile sonuçlanmıştır. Bu bedbahtlıkta en fazla yarayı da kadın almaktadır. Sosyal hayata katılımında mekânı daha ziyade evle sınırlandırılan kadınlar, dış dünyayı erkekler kadar tanıma fırsatı elde edememekte; hayata her alanda yenik başlamaktadırlar. Fatma Aliye, Bedia vasıtasıyla, geleneğin yanlış dayatmalarının, evlenecek gençlerin birbirlerini tanımalarında en büyük engel oluşturduğunu vurgulamakta ve bu yanlış uygulamanın nelere mâil olacağını Bedia üzerinden gözler önüne sermektedir. Bedia'nın anne ve babası da onu hayata hazırlayamamıştır. Evde camdan bir fanusun içinde tutulan Bedia, hayatın diğer gerçeklerinden uzak büyümüştür.

Sadakat, aşkta ve evlilikte çok önemli bir husustur. “Hâlbuki ihânet, kişinin tümüyle yalancı oluşudur.”¹⁴ Helen ve Bedia, bunu oldukça iyi kavrarlar. Fakat ne Bedia ne de Helen kıskançlık duygusuyla hareket eder. İkisi de kocalarının ihanetlerini ahlâksızlık olarak değerlendirirler ve bu nedenle, intikam duygusu ile hareket etmezler.

¹³ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 258.

¹⁴ La Bruyere, *Karakterler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998, s. 62.

İkisi de, tüm olanlara rağmen kocalarına sâdıktılar ve sadakatın sembolü olarak karşımızda dururlar. Bu hâl ise daha ziyade onların günlük hayatını etkiler. Bedia, odasına kapanır ve saatlerce ağlar; kimseyle konuşmaz ve dalgın dalgın oturur. Helen de, sık sık ağlar. Duygularını dile getiremediği için Bedia'nın rahatsızlığı uzun sürer. Kocasını terk edip onulmaz aşkı ile ağabeyinin yanına giden Bedia, bu duygusal mücadelesine orada da devam eder. Ancak, bu imkânsız ilişkinin zorlanması ve bu uğurda daha fazla mücadele edilmesi gibi zor -belki de gereksiz- bir yol tercih edilmez ve neticede kocasından boşanır. Helen de öyledir. Daha sonra her ikisi de, bu durumu, kader çıkmazı olarak değerlendirmeyip onurlu bir hayat için mücadele ederler.

Beklemek, sabretmek ve fedakârlık etmek gibi davranışlar “geleneksel kadın karakter”in önde gelen özellikleridir.¹⁵ Helen ve Bedia da, kocalarının ihanetleri karşısında yine de ümitle bir süre onların eve dönmelerini bekleyip onlarda vefa umarlar. Kocalarına olan sevgileri, bu ümidi canlı tutar. Onların bu bekleyişi, sadakati ve sabrı, özellikle kadına mahsus bir durum olarak göze çarpar. Fakat sonunda akılları yoluyla kalplerine söz geçirerek doğru olanı tercih edecek ve bunu uygulayacaklardır. Kocasını, Bedia'dan af dilemek yerine ahlâksızlığını gözler önüne serip ondan bu konuda yardım isteyerek ne kadar yıkıcı bir şekilde hareket ettiğinin farkında değildir. Bedia'nın, onun bir gün evine döneceği ve onu affetme tasarısı böylelikle uygulama sahasına girmeden yok olmuştur. Helen'in de aşkı hususunda fedakâr ve affedicî yönü romanda vurgulanmıştır. Fakat Huntingdon'un sorumsuz ve ahlâksız davranışları neticesinde Helen de, Bedia gibi evden kaçır.

Bedia'nın Mâil ile Helula arasındaki ilişkiyi öğrenip aşkını ve üzüntüsünü kalbine gömmesi, bu olaydan kısa bir süre sonra hastalanmasına sebep olur. Daha sonra da bu aşkın imkânsızlaşması ile birlikte Bedia'yı yok edecek bir hâle dönüşür. Üzüntülere alışkın olmayan Bedia'nın kalbi çok acı çeker. Aşkını ve ihanetin acısını çok yoğun yaşayan Bedia, yataklara düşer. Kocasına duyduğu aşkı kocasının da hissetmesini ister; çok ağlar. Ağlaması, aşkının acısının dışavurumudur. Bu hâlini kocasına açamayan, aşkını da ona aktaramayan Bedia'nın biriktirdiği duygular, onda iç hasara yol açmıştır. İki sene boyunca yoğun duygusal anlar yaşayan Bedia, düştüğü sağlıksız ruh hâli sonucunda beden sağlığını da yitirir.

Bedia'nın, kocasını bu derece severken terk etme kararı alması, mantığıyla hareket ettiğini gösterir. Diğer taraftan Bedia ne kadar ahlâklı bir kadınsa kocası Mâil, o derece ahlâksız bir kişiliktir. Güçlü bir iradeye sahip olmayan Mâil de, Huntingdon gibi düşkünlüğünün önüne geçemez; bu konuda karısından yardım ister:

Bu kadından, bu canavardan, bu menhus sevdadan beni kurtar. Bu ibtiladan kendimi alamıyorum. Bu sevdadan geçemiyorum.” (s. 136). “Bedia! Bu yaşayışın senin için de benim için de iyi bir şey olmadığını biliyorum. Kendimi toplamam, evimi barkımı, karımı bilmek istediğim hâlde bunu beceremiyorum. Bu karıdan geçemiyorum, bu bir sibir midir, efsun mudur nedir? Bunu sor, öğren rica ederim. Ne türlü çaresi varsa yapalım!. Zira bunun böyle devamını istemiyorum.” (s. 137).

Kendi duygularını dizginleyemeyen ve iradesini kullanamayan Mâil, bu sözleriyle Bedia'yı kendisinden ahlâkî açıdan üstün görmektedir. İşin aslını Bedia ona şöyle

¹⁵ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 349.

haykırır: “*Aaa! Bey! Sibir filan dediğin senin kötü buyundur.*” (s. 138). Bedia’nın, Mâil’in ahlâksızlıkları karşısında midесinin bulandığına şahit oluruz. Helen’in de ahlâksızlık karşısındaki tavrı, benzerdir. Gerçek bir dindar olarak da Helen, ahlâksızlıklardan nefret eder. Kocasının yokluğundan istifade ederek kendisine yaklaşılmaya çalışan Hargrave’in davranışlarından bu yüzden hoşlanmaz. Kocasının, Annabella ile olan flörtlerini ahlâksızlık olarak değerlendirdiği için Annabella’dan tiksindir. Huntingdon’un iddiasının aksine, Annabella’yı, kendisine rakip olarak gördüğü ya da kocasıyla flört ettiği için değil; ahlâksız bulduğu için sevmez. “*Annabella Lowborough’ya karşı duyduğum sevgiye şükür diyemiyorum. Bunun sebebi şahsi kırgınlık değil. Onu sevmeyişimin nedeni ahlâksız buluşum.*” (s. 209).

Dini değerlerin de Helen ve Bedia üzerinde belirgin etkileri vardır. Her iki kadın da dindardır. Ahlâklı olmaları ve fizikî güzellikleri yanında bu kadınlar, inançları hususunda da sağlamdırlar. Romanda din, ideolojik bir anlamdan ziyade kültürel ve gündelik bir hayat çerçevesinde sıradan bir olgu olarak kadın karakterlerde yansır. Her iki karakter de, dışarının günahkâr dünyası ile alakasız bir şekilde melek gibi tertemizdirler. Bunu bizzat erkek karakterlerden duyarız. Bu kadın karakterler, zaten dinin kötülüklerden uzaklaştırıcı ve iyiliği emredici yaklaşımına doğal bir şekilde uyumludurlar. Hatta Huntingdon, Helen’i çok dindar bulur ve bundan hem hoşnut hem de rahatsız olduğunu ifade eder: “*Hoşuma gitmeyen şey şu: Aşırı dindarsın, Helen. Ben kadınların dindar olmasını takdir ederim. Hele dindarlık sana pek yakışıyor. Fakat her şeyin fazlası fazla.*” (s. 163). Erkek karakterlerde ise, dinî bir endişe yoktur. Dine ve ahlâkî değerlere karşı olmamalarına rağmen erkeklerin bu değerlerle ilişkileri çok zayıftır.

Kadın, bireysel bir duygu olan aşk ile toplumsal bir olgu olan ahlâk arasında, özellikle geleneksel toplumlar açısından, en çok göz önünde olan kişidir. Toplumsal ahlâk, neredeyse bütünüyle kadınlarda sembolize edilir. Ahlâk anlayışı, “iffet” ile birleşir ve kadının kaderini çizer. Ahlâklı, namuslu ve dürüst olmak; erkek için de geçerli hasletler olmasına rağmen kadında daha çok aranan özelliklerdir.¹⁶ “*Aşk, kötü ahlâk ile birlikte anılmayan bir duygudur. Aşkın olduğu yerde ahlâkî düşkünlüğe yer yoktur.*”¹⁷ İffetli olmak, ahlâklı olmanın da şartıdır. Her iki romanda da ahlâklı olan karakterler, Bedia ve Helen’dir. İkisi de kocalarına âşıktırlar; bu âşık kadın karakterler, ahlâkî bakımdan düşkün, kötü değillerdir. Meleklerle özgü bir saflık ve masumiyet içindedirler. Bunu erkek karakterlerin ağzından da duyarız. Huntingdon, flört ettiği günahkâr sıkıcı Annabella ile karşılaştığında Helen’i, bu dünyadan değilmiş gibi görür: “*O dünyevî, sen ise ulvîsin. Bir meleğin âdeti. Fakat bu ilâhiliğinde fazla ısrar etme. Alt tarafı, ben zavallı bir faniyim.*” (s. 187). Bu bakımdan Helen ve Bedia’da bir mükemmelleştirme söz konusudur. Kadın âşık, her yönden iyi olduğu gibi ahlâkî bakımdan da mükemmeldir; zaten bu, kendi bilinçli arzu ve meyilleridir. Erkek, kadının iffetine çok önem verirken kendi iffeti konusunda aynı titizliği göstermez. Bu da bir çelişki olarak romanlarda karşımıza çıkar. Helen ve Bedia; ne kadar temiz, iyi, ahlâklı, iffetli ve sadık ise Mâil ve Huntingdon da, o kadar kirlî, ahlâksız, kötü, namussuz, bencil ve haindirler. Ahlâklı olan Helen’in roman sonundaki ödülü, mutluluğa kavuşmaktır. Helen, Gilbert Markham’la yaptığı ikinci evliliğinde mutluluğa ve huzura kavuşur. Ahlâksız olan Mâil ve Huntingdon ise sefil bir hayata düştükten

¹⁶ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 385.

¹⁷ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 294.

sonra acıklı bir şekilde ölürlür. Henüz on sekiz yaşındayken onu çok seven teyzesinin bütün uyarılarına kulak tıkayan ve hatta ona inanmayan Helen gitmiş; yerine, ağırbaşlı, kararlarını her açıdan tartan ve kararlarının sorumluluğunu taşıyan Helen gelmiştir.

Helen, Huntingdon'un gözünde, fizikî güzelliği ve ahlâkî yüceliğiyle bir meleğe benzer. Meleklik; kutsallığı, günahsızlığı, masumluluğu ve iyiliğiyle kadın âşığı ait bir vasıftır.¹⁸ Huntingdon, Helen'e yazdığı mektupta evlenmek üzere olan Millicent'in dediklerini aktararak Helen'den bir eş -belki de bir "melek"- olarak beklentilerini şöyle dile getirir: "*İstediyimi yapmama, istediğim yere gitmeme, evde oturmama, oturmamama karışmayacak, şikâyet, sitem etmeyecek, sakın, iyi bir kızla evleneceğim, dedi.*" (s. 175). Her iki romanda da bir motif olan melek, hem fizikî hem de ahlâkî bakımdan kadını kuşatırken erkekler, bu daire içine giremezler. Bedia da, Mâil'in gözünde, Helula'dan çok üstündür. Helen, çok güzel bir genç kız olmasına rağmen bu güzelliğinin ve cazibesinin farkında değildir. Teyzesi, Helen'e, bunu açıkça söylemiştir de: "*Şunu da söyleyeyim, ben söylemezsem, nasıl olsa başkaları söyleyecek: Çok da güzelsin... İnşallah güzel olduğun için günün birinde üzülmezsin.*" (s. 110). Helen, bu güzelliğinin farkında olmadığından oldukça mütevazı ve hoşgörülü bir kişiliği yansıtırken Arthur yakışıklılığının ve cazibesinin çok farkında olup bu nedenle şımarık ve küstaktır. Erkek karakterlerin öne çıkan en bariz hasleti, yakışıklı olmalarıdır. Bunun haricinde onların müspet diyebileceğimiz bir hasletlerine rastlamayız. Yıkıcı, mesuliyet taşımayan, sadakatsiz karakterlerdir. Fizikî görünüşleri ile psikolojik ve sosyolojik hasletleri arasında uyum yoktur.

Bu iki kadında öne çıkan hasletler, iffet ve sadakat dışında, iyi mizaçları ve evliliklerinin kurtarılması yönünde çaba sarf etmeleridir. Helen ve Bedia, kocalarından ayrılmaya karar vermeden önce onlara karşı "esnek ve hoşgörülü" davranmak suretiyle evliliklerini sürdürmeye çalışırlar. Zira ortaya çıkan her sürtüşme, kendilerinin suçlanmasına yol açabileceğinden; kocalarına karşı daha sakin, daha düşünceli ve daha bağışlayıcı davranmışlardır. Ancak, yukarıda da değinildiği üzere, bu da işe yaramaz ve daha sonra onlardan ayrılmaya karar verirler.

Helen, oldukça zengin bir kadındır; refah ve lüks içine yetişmiştir. Teyzesinin ve eniştesinin durumu da oldukça iyidir; Helen'in teyzesi, Helen'i, olgun bir hayat felsefesi ile yetiştirmiştir. Para ve zenginlik, onu şımartmamış ve bunlar yüzünden gurur ya da kibir duymaz. Yeri geldiğinde onurlu ve mütevazı bir yaşam için bunların hepsinden rahatlıkla vazgeçebilecek kalitededir. Buna karşılık Arthur Huntingdon, ahlâksız ve sefahate düşkün bir adamdır. Bununla ilgili olarak Helen, şu tespitte bulunur: "*Muhakkak ki Arthur, kötü bir insan değil. Birçok iyi tarafları var. Fakat hayvanî zevklere, eğlencesine düşkün, bencil bir erkek.*" (s. 189). Fakat daha sonra Helen'in duygularının değiştiğini, Huntingdon'ı değiştirme fikrinin imkânsızlığını ve bunun yanlış bir fikir olduğunu anladığını, sayfalar ilerledikçe görürüz. Zaten, incelediğimiz romanlardaki erkek karakterlerin, hayatı maddî menfaatlerinin penceresinden görmeleri, evliliklerinin devamına engel olur.

Mâil'in ve Helen'in kocası Arthur'un ortak özelliklerinden bir tanesi de, her ikisinin de temel tutkularını kontrol edemeyen iradesiz adamlar olmalarıdır. Nitekim Anne Brontë'un *Şatodaki Kadın*'da öne sürdüğü ahlâkî ders; içkinin ya da edepsizliğin kötülükleri değil, genç kadınların, en temel tutkularını kontrol edemeyen adamlardan

¹⁸ Recai Özcan, *a.g.e.*, s. 395.

uzak durmalarını sağlamaktır. Bunu romanının önsözünde belirten Anne Brontë'un bu düşüncesiyle Mâil'in davranışları da örtüşmektedir ve Bedia da, artık kocasından uzaklaşması gerektiğinin bilincine varmıştır. Bedia, o gecenin sabahında ağabeyi Şemî'ye şu telgrafı çeker: *"Bir bahane ile beni bir an önce buradan aldır, benim yazdığımı bildirme."* (s. 138). Mâil ve Huntignton'un karşısına rakip olarak *Şatodaki Kadın*'daki Gilbert Markham'ı koyabiliriz. Gilbert Markham, bu ikisinin aksine duygularını kontrol edebilen, sorumluluk sahibi ve güzellikleri takdir edebilen bir kimliğe sahiptir. Markham üzerinden Anne Brontë, uygun eş seçiminde kişinin dikkat etmesi gereken en temel hususları, Helen ve Eliza karşılaştırması yaparak verir. Markham, âşık olduğunu söylediği Eliza'yı uzunca bir süre gözlemeleme şansına sahip olmuş ve onunla evlenirse mutlu olamayacağı kanaatine ulaşmıştır; daha da önemlisi, onu Helen'le kıyas etmiş ve Helen'in hem ahlâkı hem de kişiliğinin kalitesi bakımından üstünlüğüne inanmıştır. Helen'in ikinci eşi olacak olan Gilbert Markham'ın Helen'e uygun bir eş olabileceği roman boyunca hissettirilir. Ahlâk bakımından Hungtinton ve arkadaşlarının üzerinde olan Gilbert Markham, arzu ve hislerini kontrol edebilmekte ve yönlendirebilmektedir. Gilbert Markham iyi, şerefli ve çalışkan bir çiftçinin oğludur ve babası ölürken oğluna, hayat yolunda namusu ve şerefiyle yürümesini tavsiye eder. Gilbert, babasından kendisine kalan bu sorumluluğun farkındadır ve bu amaçla çiftliğinin kalkınması için uğraşırken memleket tarımının gelişmesine de katkısı olsun ister. Böylelikle sadece kendisi, ailesi, akrabaları için değil, insanlık için de bir dereceye kadar faydalı olma düşüncesindedir. Ayrıca kendisi çiftlikle uğraşma arzusunda olmamasına rağmen sırf babasının vasiyeti üzerine çiftlik işine bütün gayretini ve istidadını hasreder. Bütün bunlar bize, Gilbert'ın, bencilce ihtiraslarına yenik düşmediğini ve duygularını kontrol edebildiğini gösterir. Kendisi de bunun farkındadır: *"Yirmidördüme yeni basmıştım, şimdiki gibi hislerimi tamamıyla kontrol edemiyordum."* (s. 8). Eliza'yla evlenmesini şiddetle istemeyen annesinin, onu hakir ve bayağı gören sözlerine rağmen duygularına yenik düşmeyerek annesini üzmediği gibi onu teselli de eder:

Anneciğim rica ederim ağlamayın" dedim. Yanaklarından yalar süzülmeğe başlamıştı. Kendisini öperek; "İşte bu öteki busenin hatırasını silsin" diye ilave ettim. "Artık Eliza'dan bahsetmeyelim. Sizi söz veriyorum, evlenmeden önce iyice düşünceğim." (s. 39).

Gilbert, ayrıca vefalı bir insandır; öyle vefalıdır ki Helen'e meylini fark ettiğinde Eliza'ya karşı kendini vefasızlıkla suçlar: *"Hattâ; "İnsan günlerini Eliza Millward yerine Helen Graham'la geçirmeli" dedim. Sonra da sadakatsizliğimden dolayı kendi kendimi ayıpladım."* (s. 45). Eliza ile Helen'i karşılaştırdığında da aradaki farkın çok belirgin olduğunu ifade eder: *"Genç kızla uzun uzun konuştuk; fakat, Helen Graham'ın olgunluğu, hassasiyeti yanında Eliza pek sathî, hattâ tatsız kalıyordu."* (s. 45). Eliza'ya karşı daha önceki hislerine karşı vefalı olmaya çalışan Gilbert, ne var ki, konuşmaları, olgunluğu ve hassasiyeti ile Helen'i daha çok beğenmektedir.

Görüldüğü üzere romanlarda evlilikten yana tercihini kullanan kahramanlar arasında eş seçiminde en iyi gözlemi yapmış kişi, Gilbert Markham'dır; yani, bir erkektir. Yazarlar; Helen ve Bedia üzerinden evliliğe karar verirken eş seçiminde neleri "yapmama"nın gerektiğine dair fikirler ve deneyimleri öne çıkarırken Gilbert Markham üzerinden, nelere dikkat etmemiz gerektiği üzerinde durmuşlardır. Böyle bir değerlendirmenin evlilikteki isabetini de görmemizi sağlamış olurlar.

Şatodaki Kadın'da, Helen'le Arthur'unki gibi başka mutsuz evlilikler de söz konusu edilir. Lord Lowborough ve Millicent Hatterley'in evlilikleri de facia ile sonuçlanır. Lord'un karısı Annabella, başka bir züppeyle Avrupa'ya kaçar. Ondan boşanan Lord, daha sonra tekrar evlenir; bu seferki evliliğinde, oldukça mutlu olur. Yeni karısına bakıp şaşanlar; hatta alay edenler bile olur. Çünkü yeni karısı; Lord yaşlarında, ne güzel ne şık, tombulca, parasız bir kadındır. Fakat çok merhametli, dürüst, şerefli bir insandır (s. 351).

SONUÇ

Çalışmamızda iki farklı toplum yapısını yansıtan Türk ve İngiliz romanından birer örneği, evlilik kurumu üzerinden inceledik. Müslüman bir toplum yapısını yansıtan *Udi* ve Hıristiyan bir toplumun ürünü olan *Şatodaki Kadın* romanları arasında dinî inanç ve yaşam şekli gibi farklılıklar söz konusu olsa da her iki toplum arasında kadının toplumdaki konumu açısından ciddi bir benzerlik vardır: “ataerkillik”. Her iki toplumda da ataerkilliğin erkek kayırcılığı bariz bir şekilde görülmekte, toplumda kadın ikinci bir konumda kalmaya ve evlilikte de erkeğe boyun eğmeye zorlanmaktadır.

Ailenin oluşmasının ilk adımı, evlilik kurumudur. *Şatodaki Kadın* romanında Helen'in ve *Udi* romanında Bedia'nın evlenme aşamasındaki duygu ve eğilimlerini izleme imkânı buluruz. Her ikisi de, genç ve yakışıklı tâliplerine görür görmez âşık olmuşlar; dolayısıyla, onların hatalarını ve kendilerine uygun olup olmadıklarını keşfedemeden onlarla evlenmeye karar vermişler.

Güzellik, aşkın en önemli tetikleyicisidir. Arthur Huntingdon ve Mâil, çok yakışıklı gençlerdir; fakat, güzelliğin mutlu olmaya yetmeyeceği bu iki örnek üzerinden romanlarda açıkça ortaya konur. Helen'in ikinci kocası Gilbert Markham, güzel değildir; ancak, ahlâk ve dürüstlük bakımlarından Arthur ve arkadaşlarından oldukça üstündür. Helen, onunla evliliğinde mutluluğu yakalar. Evlenecek kimselerin sadece zenginlikte ve güzellikte denk olması değil, ahlâkta ve inançta da birbirlerine denk olması gerekir.

Her iki romanda da, evlenmeye karar vermeden önce âşık olmak iyi görülmediği gibi, evlenmeden önce aşk derecelerinin de iyi ölçülmesi gerektiği vurgulanır. İlk önce izlenmesi gereken yol, muhabbet olmalıdır. Muhabbetteki uyuşmadan sonraki duygusal yönelimle evliliğe karar verilmelidir. Bunda gözetilen, sadece mal-mülk ve yaşların uygunluğu değildir. Evlenecek kişilerin zevkleri ve kültürleri açısından da birbirine denk olması gerektiği romanlarda ayrıca dile getirilir. Aşk ilişkilerinde, kültürel ortaklık önemlidir. Bir aşk ilişkisinde tarafların mutlu olmaları, kültür düzeylerinin ve zevklerinin de uyum içinde olmasına bağlıdır. Her iki romandan da evlenecek kimselerin zenginlik ve güzellikten ziyade ahlâkta ve inançta birbirlerine denk olması gerektiğidir. Erkek ve kadın karakterlerin ikisi de duygusal bakımdan ya da “ruh inceliği bakımından” mutlaka birbirine benzer özellikler taşımalıdır.

Her iki romanda da kadınlar iffetli, haysiyetli, evine ve eşine bağlı kadınlardır. Her şeye rağmen yoldan çıkmazlar; kendi değerlerine sahip kadınlardır. Romanlardaki kadın kahramanlar böyleyken evlendikleri erkek kahramanlar, aldatmaya ve türlü ahlâksızlıklara meyillidirler. Bu erkeklerin aile bağları zayıf olduğu gibi sorumluluk duygusundan da yoksundurlar. Kendi beden ve geleceklerini idare edemedikleri gibi eşlerinin de hayatlarını ciddi boyutta yıpratırlar. Evlilikte sadakat de çok önemlidir. Bu bakımdan romanlardaki kadın kahramanlar, örnek alınacak karakterlerdir. Bu sebeple

güçlü bir karaktere sahiptirler. *Şatodaki Kadın*'ın Helen'i ve *Udl*'nin Bedia'sı, sadakatsizlik karşısında evliliği sona erdirmeye gücü gösteren, bir şekilde ayakta kalmayı başaran kadın kahramanlardır. Diğer taraftan bunlar, aileyi ayakta tutmaya çalışan dirayetli ve güçlü kadınlardır. Bu kadınlar, aynı zamanda iffetli ve haysiyetli bir hayat isterler ve bunu başarırlar da.

Romanlarda işlenen evliliklerde yazarlar; aşkı değil, akı ve birbirini tanımayı öncelerler. Birdenbire görüp âşık olunarak evlenilmemelidir; çünkü böyle bir evlilik, sağlıklı olmaz. Nitekim Bedia ve Helen için de sağlıklı bir evlilik söz konusu edilmez. Bedia, kocasının onu aldatması, eve ve kendisine ilgi göstermemesi gibi sebeplerle aşırı üzüntüden vereme yakalanır ve genç yaşında ölür. Kocasının onu başka kadınlarla aldatmasına boyun eğdirilmek, daha sonra iffetine gölge düşürülmek istenen Helen, kocası tarafından eve hapsedilmek istenir. Çareyi evden kaçmakta bulan Helen, bir süre kocasından saklanarak yaşar. Bedia için ikinci bir evlilik söz konusu edilmezken Helen için ikinci bir evlilik söz konusudur. Esasında ise Helen için bu ikinci evlilik, onun ataerkil geleneğe boyun eğdirilişinin sembolüdür. Zira varlıklı da olsa kadının -erkeğin uzantısı olarak algılandığı için- tek başına yaşaması ataerkil gelenekte uygun görülmez. Bedia ise, bir meslek edinmesi hâlinde kadının iffetiyle çalışarak para kazanıp hayatını devam ettirebilmesinin bir delili olarak topluma bir öncü ve örnek olur. Dolayısıyla Bedia, toplumda hür bir birey konumuna yükselirken Helen, ataerkil geleneğin bir nesnesi konumunda kalmaktan kurtulamaz.

Aşk, romanlardaki olay örgüsü için bir başlangıç teşkil ederken daha sonra bu durum değişir. Kadın karakterlerin duygusal hâlinin değişimiyle romantik hayattan gerçek hayata geçilir. Erkek karakterin baskın eylem hâlinde kurtulan kadın, “bekleyen” konumundan “mücadeleci” konuma yükselir.

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred (1999), *Cinsiyetler Arasında İşbirliği*, (Çev.: Selçuk Sevi), Payel Yayınları, İstanbul.
- BRONTË, Anne (1968), *Şatodaki Kadın*, (Çev.: Gönül Suveren), Güven Yayınevi, İstanbul.
- CANBAZ, Firdevs (2005), *Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fatma ALİYE (1315), *Udi*, İkdam Matbaası, Dersaadet.
- La BRUYERE (1998), *Karakterler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- ÖZCAN, Recai (2012), *Türk Romanında Aşk*, Kitabevi, İstanbul.
- WATT, Ian (1963), *The Rise of the Novel*, Penguin Edition, Harmondsworth.
- SENF, Carol A. (1990), "The Tenant of Wildfell Hall: Narrative Silences and Questions of Gender", *Women and Writing*, Vol. 52, No. 4, s. 446-456.